

Maria Francisco Solà, la miliciana d'Alcanar

Una de les poques milicianes documentades de les Terres de l'Ebre, que va patir una doble repressió com a dona i com a republicana

Joan Bta. Beltran
investigador

La dona va jugar un paper important durant la Guerra Civil espanyola de 1936-1939. El cop d'estat franquista de 1936 accelerà la implicació i el compromís de la dona republicana en la lluita contra el feixisme i en defensa de la democràcia i la llibertat. Des del mateix inici de la Guerra Civil, moltes dones republicanes decidiren lliurement incorporar-se a les milícies.

És ben cert que no podem parlar de la Guerra Civil sense fer esment del paper de la dona, tal vegada la gran oblidada i invisibilitzada d'esta època convulsa de la nostra història més recent.

Les milicianes d'inspiració anarquista, integrants dels quadres del sindicat de la CNT-FAI, són dones joves, treballadores, actives, revolucionàries; la majoria, sense estudis. La Maria Francisco Solà respon clarament al perfil de la dona miliciana. Filla de Ramon Francisco i Teresa Solà, la Maria Francisco Solà és nada un 31 de desembre de 1914 a les Cases d'Alcanar, en una família humil de mariners i adobadors de xarxes de pesca, amb set germans (sis de sang i un de la casa).

La seua joventut la va passar a casa fent faenes domèstiques, fins que, en complir la majoria d'edat, entrà a treballar com a criada a casa del pintor d'Alcanar Francisco Rivera Vilar Morros Dolços. Però, segons testimoni de la Maria mateixa, com que no li pagava, va pensar que viuria millor com a miliciana. I així ho va fer, perquè, entre altres consideracions, cobrava tres pessetes diàries.

Com a miliciana feia guàrdies armades a l'edifici de l'Ajuntament d'Alcanar, a més de la neteja del cos de guàrdia. També feia tasques de neteja del local de la CNT, en aquells dies situat al carrer Fermí Galán, 14, actual carrer de la Generalitat, que havia estat apropiat a la família O'Connor-Lías. Portava escopeta i pistola.

Cap a primers d'agost de 1936, alguns joves canareus marxen al front de guerra d'Aragó, a la zona d'Alcanyís. Amb ells hi trobem la Maria Francisco, que hi restarà vora tres mesos fent treballs de caràcter

Maria, al costat del fèretre amb les restes de l'alcalde de la Ràpita (l'apunt escrit a mà és de la Guàrdia Civil) i, a la dreta, amb la seua filla Maria Teresa. / CEDIDES

assistencial, treballant a la cuina o netejant la roba dels milicians.

A finals d'octubre de 1936, en tornar d'Alcanyís, la Maria Francisco entrarà a treballar a la Colectivitat camperola de la CNT-FAI d'Alcanar, que tenia diversos magatzems i finques rústiques que havien estat apropiats, principalment, a la família de terratinents O'Connor-Lías.

A mitjan 1937, contrau matrimoni civil amb Daniel Esteller Gil Xanco, membre, com ella, de la sindical anarquista. A partir d'este moment deixarà l'activitat militant a la CNT i el treball a la Colectivitat per a dedicar-se a les faenes de casa.

Daniel Esteller Gil, lo Xanco, nascut a Alcanar en 1907, va pertànyer al sindicat de la CNT-FAI. Després de l'entrada de les tropes franquistes a Alcanar l'abril de 1938, el 25 del mateix mes fou detingut. Va passar per les presons de Saragossa i Cuéllar, d'on el 1943 va sortir en llibertat provisional.

El 13 d'abril de 1938 naix sa filla, Maria Teresa Esteller Francisco. Dos dies després, Divendres Sant, a la tarda, una part de les tropes franquistes pertanyents a la Primera Divisió de Navarra i al cos de l'exèrcit marroquí varen entrar a Alcanar.

A partir d'eixe dia es produiran un reguitzell de detencions. El 24 de juny, la Maria Francisco, aleshores amb 23 anys d'edat, que des de la detenció i l'empresonament de la seua parella viu sola amb la filla acabada de néixer, al seu domicili

del carrer del Remei, presta declaració al Quarter de la Guàrdia Civil d'Alcanar sota l'acusació d'auxili a la rebel·lió.

L'1 de juliol de 1938 s'inicien les diligències del Procediment Sumariíssim d'Urgència núm. 407, incoat pel jutge instructor de l'Exèrcit de Terra de Castelló contra Maria Francisco Solà, que en aquells dies es troba en presó preventiva atenuada al seu domicili, atès que té una filla de dos mesos a la qual ha d'al·litar. El 15 d'octubre del mateix any, té lloc el Consell de Guerra Permanent núm. 1 de Vinaròs, que condemna Maria Francisco a dotze anys i un dia de presó menor per "actuar de miliciana durante el dominio rojo recorriendo las calles de la población con mono y pistola en los primeros días del movimiento y hacía guardias en la CNT, de donde era afiliada, después marchó al frente durante unos tres meses y al regreso ingresó en la colectividad, siempre hablaba con fervor de la causa roja y se trasladó a un pueblo inmediato para asistir de miliciana al entierro del Alcalde". A partir d'este mateix dia ingressarà a la presó de Vinaròs.

INGRÉS A PRESÓ El 22 d'octubre ingressa a la presó provincial de Castelló. El 23 d'abril de 1939 és traslladada a la presó provincial de dones Salesianos de Santander, on restarà empresonada fins al 2 de setembre de 1940, quan li serà

concedida la llibertat provisional en règim de presó atenuada al seu domicili d'Alcanar.

Durant el temps que va estar empresonada a les presons de Vinaròs, Castelló i Santander, la Maria va estar sempre acompanyada per sa filla, Maria Teresa. L'any 1940, coincidint amb aquells dies en què la Maria Francisco està a la presó de dones Salesianos de Santander, una ordre facultava l'Estat a separar els fills de les preses republicanes de les seues mares a partir dels tres anys per a ingressar-los en hospicis o donar-los en adopció. La Maria s'assabenta d'esta nova disposició del Govern espanyol per una monja que facilitarà que la filla, Maria Teresa, abandone la presó abans de complir tres anys i la lliurarà a Joaquina Esteller, germana de Daniel Esteller Xanco, que s'havia desplaçat des d'Alcanar per tal de fer-se càrrec de la xiqueta.

Ja de tornada a Alcanar, on té la filla, restarà al seu domicili en règim de presó atenuada i amb l'obligació de presentar-se al Quarter de la Guàrdia Civil cada deu dies. Un any més tard demanarà poder traslladar la seua residència a la Cava, on viu un cunyat (Batiste Esteller Gil), al·legant que hi té família i treball segur. A la Cava, havent-se retrobat amb el seu marit, Daniel Esteller, a qui fou concedida la llibertat provisional al juliol de 1943, la Maria refarà la seua vida fent l'estraperlo, pujant arròs en pallús i peix als pobles de

l'interior de la serra de Montsià (Freginals, Santa Bàrbara, Ulldesona) i baixant oli o treballant de mandonguera en la matança del porc. Daniel treballarà a l'obra.

Mantindran la casa a Alcanar, on la família passarà llargues temporades. En una d'estes temporades nixerà un fill, que es morirà amb pocs mesos de vida. La Maria Francisco va morir a Deltebre el 15 de desembre de 1993, amb 79 anys, i va ser enterrada al cementiri d'Alcanar, on les seues restes mortals descansen en pau en companyia de les del seu estimat Daniel Esteller.

Però no només la Maria Francisco Solà va patir la repressió franquista de la postguerra. Des del mateix moment de l'entrada de les tropes franquistes als pobles, les presons s'ompliren d'hòmens, però també de dones. Les dones, pel sol fet de ser esposos, mares, filles o promeses, o simplement per ideologia, varen patir la repressió franquista i van ser demonitzades. A Alcanar, algunes dones tastaran la vida de la presó de les Oblates, de Tarragona, a partir de mitjan 1939; d'altres patiran humiliacions per part de les autoritats locals del moment i seran rapades a mode d'escarni públic, en un signe de pèrdua de la feminitat; a d'altres els faran agranar el carrer de Càlig, la plaça Major, el cementiri, l'Església parroquial... La majoria d'aquelles dones han estat oblidades i invisibilitzades per la història i la memòria col·lectiva. ■